MAKTAB O‘QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Nabiyeva Maxliyo Abdug‘apparovna
Namangan viloyati Kosonsoy tuman 36-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning axborotni tahlil qilish, baholash, mustaqil xulosa chiqarish va muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekani asoslab berilgan. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan zamonaviy texnologiyalar tahlil qilingan. Shuningdek, o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantirishda o‘qituvchining roli va ta’lim muhitining ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, pedagogik asoslar, o‘quvchilar, mantiqiy fikrlash, interfaol metodlar, ta’lim jarayoni, ijodiy fikrlash, muammoli ta’lim, tahlil qilish, mustaqil fikr, pedagogik texnologiyalar, kompetensiya.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va asosli xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Jamiyatning tez rivojlanishi, axborot oqimining ortishi hamda turli ma’lumotlarning ko‘pligi sharoitida o‘quvchilarning har bir axborotni tanqidiy yondashuv asosida qabul qilishi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, tanqidiy fikrlashni shakllantirish ta’lim jarayonining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Tanqidiy fikrlash — bu olingan ma’lumotni tahlil qilish, uni baholash, turli nuqtayi nazarlarni solishtirish va asoslangan qaror qabul qilish qobiliyatidir. Ushbu

ko‘nikma o‘quvchilarga nafaqat ta’lim jarayonida, balki kundalik hayotda ham to‘g‘ri yo‘l tanlash, muammolarni hal qilish va mustaqil fikr bildirish imkonini beradi. Shu sababli maktab davridan boshlab o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish pedagogik jihatdan juda muhim hisoblanadi. Hozirgi ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faqat tayyor bilimlarni yod olishiga emas, balki ularni tahlil qilish va amaliyotda qo‘llay olishiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu esa o‘qituvchidan zamonaviy pedagogik yondashuvlar va interfaol metodlardan samarali foydalanishni talab etadi. Chunki an’anaviy dars usullari tanqidiy fikrlashni to‘liq rivojlantirish imkonini bermaydi. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda o‘quvchilarning faolligi, savol berish madaniyati, bahs-munozaralarda ishtiroki hamda mustaqil izlanish faoliyati muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchi o‘z fikrini erkin ifoda eta oladigan, turli g‘oyalarni tahlil qila oladigan va ularni asosli ravishda himoya qila oladigan muhitda tanqidiy fikrlash qobiliyati samarali rivojlanadi. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Turli manbalardan olingan ma’lumotlarni solishtirish, ularning ishonchliligini baholash va xulosa chiqarish o‘quvchilarning intellektual salohiyatini oshiradi.

Asosiy qism

Maktab o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish bugungi ta’lim tizimining eng muhim pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki tanqidiy fikrlash o‘quvchining axborotni chuqur tahlil qilish, uni baholash, mantiqiy xulosalar chiqarish hamda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu ko‘nikma o‘quvchilarning nafaqat o‘qish jarayonida, balki kundalik hayotda ham to‘g‘ri yo‘l tanlashiga yordam beradi. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari avvalo ta’lim jarayonini o‘quvchi markaziga yo‘naltirish bilan bog‘liq. O‘qituvchi dars jarayonida tayyor bilimni beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va tashkil etuvchi rolini

bajarishi lozim. Bunday yondashuv o‘quvchining mustaqil izlanishiga, savol berishiga va o‘z fikrini asoslashiga sharoit yaratadi. Natijada o‘quvchi passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanadi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlar muhim o‘rin egallaydi.Masalan, muammoli ta’lim texnologiyasi orqali o‘quvchilarga hayotiy vaziyatlar berilib, ular turli yechimlarni taklif qilishga undaladi. Bu esa ularning mantiqiy va ijodiy fikrlashini birgalikda rivojlantiradi. Shuningdek, savol-javob metodining to‘g‘ri tashkil etilishi ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhimdir. O‘qituvchi faqat “ha” yoki “yo‘q” javob talab qiluvchi savollar emas, balki tahlil va izoh talab qiluvchi ochiq savollar berishi lozim. Bunday savollar o‘quvchini chuqurroq o‘ylashga, o‘z fikrini asoslashga majbur qiladi. Guruhda ishlash ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali usullaridan biridir. O‘quvchilar kichik guruhlarda ishlaganda turli fikrlar yuzaga keladi va ular o‘zaro muhokama orqali eng maqbul yechimni tanlashga harakat qiladilar. Bu jarayon ularda muloqot madaniyati, bahs yuritish va o‘z fikrini himoya qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Internet orqali turli manbalardan ma’lumot olish, ularni taqqoslash va ishonchliligini tekshirish o‘quvchilarning tahliliy fikrlashini kuchaytiradi. Biroq bunda o‘quvchilarga to‘g‘ri axborot tanlash va soxta ma’lumotlarni ajratish ko‘nikmasini ham shakllantirish zarur. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda o‘qituvchining shaxsiy namunasi ham muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchi o‘zi ham tahlil qilib fikr bildirishi, dalillar asosida xulosa chiqarishi va o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undashi kerak. Bu o‘quvchilarda ishonch va qiziqishni oshiradi. Bundan tashqari, ta’lim muhitining psixologik jihatdan qulay bo‘lishi ham muhim ahamiyatga ega. O‘quvchi o‘z fikrini erkin ayta oladigan, xato qilishdan qo‘rqmaydigan muhitda tanqidiy fikrlash tezroq rivojlanadi. Agar o‘quvchi fikri doimiy tanqid qilinsa yoki inkor etilsa, u passivlashib qolishi mumkin. Umuman olganda, tanqidiy fikrlashni shakllantirish pedagogik jarayonning barcha bosqichlarida tizimli ravishda amalga oshirilishi lozim. Interfaol

metodlar, muammoli ta’lim, guruhiy ishlar va zamonaviy texnologiyalarni uyg‘un qo‘llash orqali o‘quvchilarda mustaqil, tahliliy va asosli fikrlash ko‘nikmalarini samarali rivojlantirish mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim va dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash o‘quvchilarga axborotni tahlil qilish, uni baholash, mantiqiy xulosa chiqarish va mustaqil qaror qabul qilish imkonini beradi. Bu esa ularning nafaqat o‘quv jarayonida, balki kundalik hayotda ham to‘g‘ri yo‘l tanlashiga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tanqidiy fikrlashni samarali shakllantirishda interfaol metodlar, muammoli ta’lim, guruhiy ishlar hamda ochiq savol-javob tizimi muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi hamda o‘z fikrini asoslash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Shuningdek, o‘qituvchining yo‘naltiruvchi roli va ta’lim muhitining qulayligi ham tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. O‘quvchilar erkin fikr bildira oladigan, o‘z fikrini asoslab himoya qila oladigan sharoitda ularning intellektual salohiyati yanada rivojlanadi. Umuman olganda, tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayoni tizimli, izchil va kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlovchi, tahlil qila oladigan va ongli qaror qabul qiladigan shaxsni shakllantirish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent:

O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.

4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.